

## **THE MORAL GOOD IN EDUCATION**

**Cornel Lazăr, Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University**

*Abstract: Nevoia unei resurecții morale în mediul educațional este tot mai des invocată la nivelul societății românești contemporane. Principiile, valorile, atitudinile și comportamentele participanților la actul educațional, deopotrivă profesori și elevi, sunt puse tot mai des în discuție, cu consecințe defavorabile asupra formării personalității tinerei generații.*

*Lucrarea își propune să aducă în discuție determinațiile de ordin educațional ale categoriei fundamentale a eticii, binele moral. În cadrul acesteia se pun la dispoziție, într-o interpretare de sinteză a unor puncte de vedere consacrate în filosofia morală, condițiile binelui moral în educație, pornind de la determinațiile acestuia identificate de Platon și Aristotel, cu reverberații în gândirea unor filosofi contemporani ca A. Lalande, Max Scheler sau a unor cercetători români ca Marietta C. Moraru și I. Grigoraș.*

*The need for a moral revival in education is increasingly often invoked in Romanian contemporary society. The principles, values, attitudes and behaviours of the participants in education, both students and educators, are increasingly questioned, as are the impacts on the formation of the young generations' personality.*

*The work aims to discuss the educational dimensions of the fundamental ethical category, Moral Good. It provides a synthesis of interpretations of viewpoints well established in moral philosophy on the issue of the Moral Good in education, from the determinations of Plato and Aristotle to the thought of contemporary philosophers such as A. Lalande, Max Scheler, and with references to Romanian researchers such as Marietta Moraru and I. Grigoras.*

**Keywords: moral good; rightness; virtue; orderliness; harmony**

Categoria fundamentală a eticii, cheia de boltă a oricărui discurs asupra moralei este **binele moral**. Într-un sens mai larg, binele, în genere, ca valoare umană universală, este inseparabil de ideea de moralitate. Chiar în varianta binelui metafizic al lui Platon, binele, cea mai înaltă dintre cunoașteri devine sursă a valorilor specifice conviețuirii umane: dreptatea, virtutea, ordinea și armonia.

Rezultat al aprecierii umane asupra condițiilor existenței și acțiunii în câmpul social, binele este expresia dezirabilității, a evaluării pozitive, favorabile în raport cu interesele personale, colective sau general-umane. Identificarea binelui moral în acest context este posibilă doar prin apelul la domeniul specific al moralității: conviețuirea umană. Aristotel observa că binele moral se manifestă în relațiile cu semenii, prin respectarea virtuților, prin viața rațională dusă în comunitate cu semenii.

Perceput ca sens și realizabilitate a ființei umane, în genere, binele reprezintă *“termenul laudativ general al judecăților de apreciere”* aplicându-se *“trecutului și viitorului, conștientului și inconștientului, voluntarului și involuntarului”* (A. Lalande, cf. Cozma, 1997), termenul cu care omul și umanitatea exprimă concordanța lumii cu un criteriu propriu, raportat la o interpretare proprie despre sine.

În lucrarea *“etică și deontologie”* prezentăm o caracterizare amplă a conținutului și semnificației binelui, în general și a binelui moral, în special. Reținem, în contextual acelei caracterizări, specificul **binelui moral** ca *“moralitate dezirabilă”, care “corespunde valorilor și normelor specifice unei morale sociale determinate”* (Lazăr, 2011)

Prin urmare, identificarea binelui moral în câmpul educațional presupune identificarea valorilor și normelor specifice moralei sociale instituite în colectivități educaționale concrete, între care am identificat, deja, ca nucleu de bază clasa de elevi, iar ca instituție unificatoare,

purtătoare de identitate culturală și morală, instituția școlară (grădinița, școala general, liceul, universitatea)

La nivelul clasei de elevi, binele moral se identifică cel mai bine prin cele patru valori derivate, conceptualizate de Platon în dialogul „Republica”(1986): *dreptatea, virtutea, ordinea și armonia*, toate acestea considerate, cum spune Aristotel, în relația dintre semenii aceleiași clase și care să se exprime, în ultimă instanță în “viața rațională dusă în comunitate cu semenii.” (Aristotel, 2009)

Dreptatea, ca derivat al binelui moral în clasa de elevi presupune luarea în considerare a cel puțin două tipuri de atitudini morale: a elevilor, unii față de alții și a profesorului față de elevi și reciproc. În relațiile dintre elevi, dreptatea se manifestă prin reciprocitate, prin egalitate de tratament, prin respectul reciproc sau, în expresie rogersiană, prin “acceptarea necondiționată a celuilalt”. Din partea educatorului, dreptatea se măsoară îndeosebi în actul evaluării, fie al evaluării performanțelor școlare, fie în cel al evaluării personalității elevului. Pentru clasa de elevi, evaluarea nediscriminatorie, obiectivă a elevilor este factorul cel mai important al instituirii binelui moral pe calea dreptății.

Virtutea, ca expresie a binelui moral, se manifestă, în clasa de elevi, prin valorile umane privilegiate în acea clasă. Și aici contribuția educatorului este esențială. Fiecare vârstă privilegiază, prin contagiune cu diferitele medii de existență ale elevilor, anumite virtuți: la vârsta grădiniței, abilitatea în joc, la vârsta pubertății, abilitățile fizice și intelectuale, la vârsta adolescenței, independența, dominanța, sexualitatea, la vârsta tinereții, performanțele tehnice, profesionale, academice. Acceptarea și încurajarea acestor virtuți ca elemente constitutive ale binelui moral în clasa de elevi reprezintă obiect de preocupare din partea actorilor educației fără de care succesul educațional este de neconceput. Dimpotrivă, promovarea unor false virtuți, improprii anumitor vârste, poate duce la denaturarea imaginii clasei de elevi asupra binelui moral. Considerăm extreme de nocive concursurile de frumusețe la vârsta grădiniței sau transformarea unor copii de asemenea vârste în “artiști” cu repertorii și comportamente specifice tinereții sau maturității. Ele nu fac altceva decât să satisfacă orgoliile personale ale unor părinți nefamiliarizați cu scopurile educației, aducând, de multe ori, prejudicii majore în dezvoltarea morală a copiilor. În opinia noastră, chiar și orele de “educație sexuală” promovate în școală la vârste prea mici, în lipsa unei solide educații morale, pot determina o denaturare a imaginii copiilor asupra binelui moral.

Ordinea, în sens moral, nu trebuie confundată cu ordinea impusă pe cale disciplinară, administrativă sau legală. Când vorbea de ordine, Platon avea în vedere cu totul alte determinări, străine sensurilor amintite. Pentru el ordinea însemna în primul rând ordinea firească a lucrurilor, acordul gândirii umane cu firea naturii, cu scopurile și sensurile date de om existenței lui. Prin “Mitul peșterii”, Platon demasca nocivitatea denaturării existenței, supunerii acesteia unor false idei despre realitate și punea în valoare frumusețea morală a descoperirii vieții reale, în conformitate cu natura lucrurilor. Principiul “oikeiopraxiei”, lansat de Platon în dialogul „Republica” este, în esență, valabil și astăzi, ca determinare a binelui. Potrivit acestui principiu, fiecare categorie socială trebuie să se ocupe în cetate cu ceea ce-i dictează natura. Filosofii să conducă cetatea, militarii să o apere, iar mercantili să o hrănească. Fără a lua în seamă misiunile propuse de filosof pentru diferitele categorii sociale ale timpului său, vom observa că ordinea, în sensul moral de astăzi, înseamnă cam același lucru: fiecare om să fie preocupat de a se realize plenar potrivit rolului natural asumat în societate: Educatorul să facă educație, iar elevul să asimileze produsul educației, cu toate atributele specific acestor roluri: pentru educator, toate atributele excelenței în educație (nivel de pregătire profesională, științifică, didactică, responsabilitate, moralitate, talent pedagogic, empatie etc), iar pentru cel educat, valențele proprii unei participări depline la actul educațional (interes, sârguință, punctualitate, asumare, participare, cooperare etc.).

Poate cel mai înalt grad de realizare a binelui moral în clasa de elevi aparține componentei denumită de Platon *armonie*. Dincolo de particularitatea acestei componente a binelui, determinată de expresia celei mai benefice alcătuirii a conviețuirii, a lipsei aspectelor contradictorii, a disproporțiilor, a tendințelor centrifuge, a atitudinilor destructurante etc., armonia se determină ca un corolar al primelor trei determinații amintite: dreptatea, virtutea, ordinea, ca o bună măsură a manifestării acestora, ca un mod de integrare a lor deopotrivă în performanța grupului și în starea de asumare a lor în condiții de satisfacție și angajare. Dicționarul explicative al Limbii române definește armonia ca „potrivire desăvârșită a elementelor unui întreg; bună înțelegere în relațiile dintre două personae, două colectivități” (DEX online). Prin urmare, binele moral al clasei de elevi își asumă armonia ca sinteză a atitudinilor, comportamentelor și faptelor care sunt în concordanță cu valorile și normele ce definesc moralitatea specifică a acesteia: *concordanța* intereselor (professor-elev și elev-elev), *echilibrul* valorilor școlare (interes de într-ajutorare pentru promovabilitate și clasificare superioară), *potrivire* de idei, preocupări, aspirații, *proporție* suportabilă a diferențelor de personalitate, cultură generală, pasiuni, preferințe, *simetrie* de tratament reciproc, *consens* în adoptarea deciziilor care privesc clasa ca grup integrat.

Așa cum subliniam în lucrarea amintită, citându-l pe I. Grigoraș, pentru înfăptuirea binelui, normativitatea morală cuprinde trei sensuri complementare:

- *Să faci binele*
- *Să nu faci răul*
- *Să repara răul comis din diferite cauze* (Grigoraș, 1999)

Orientarea clasei de elevi spre promovarea binelui în toate cele trei sensuri presupune o permanent coordonare a atitudinilor și comportamentelor morale ale componentelor acesteia. Dintre cele trei componente, cea de-a doua, constând în abținerea de a face răul, este cel mai la îndemâna elevilor, majoritatea acestora având o înclinație naturală spre o asemenea atitudine. Cu toate acestea, nu întotdeauna elevii au o reprezentare corectă asupra diferenței dintre bine și rău. Adesea, crezând că fac bine fac rău și reciproc. Ascunderea faptelor nedemne ale unui coleg poate fi interpretată, în anumite limite, ca o atitudine bună. După cum demascarea ei poate fi considerată ca o atitudine reprobabilă. Din perspective consecințelor, atitudinea poate fi considerată bună dacă fapta colegului nu produce consecințe negative asupra sa sau a unor terți și rea, dacă asemenea consecințe apar. Dilema etică este, în acest caz, greu de depășit, în absența unei maturități morale a persoanei, dublată de încrederea în valoarea morală a colectivului și în sprijinul moral al educatorului.

În general, abținerea de la a face răul presupune o viziune unitară asupra răului, deci asupra valorilor și normelor morale care-i definesc prohibiția.

În aceeași măsură, a face binele presupune consens, concordanță, potrivire de idei și opinii asupra semnificației binelui moral în activitatea și relațiile din clasă. La această cerință se adaugă una legată de gradul de implicare. Dacă „să nu faci răul” presupune doar abținere, neutralitate, „să faci binele” presupune ieșirea din neutralitate și asumarea activismului moral. A face binele înseamnă a fi preocupat de binele celorlalți și a accepta că elevul în cauză chiar poate contribui la înfăptuirea aceluia bine.

La fel stau lucrurile și în cea de-a treia ipostază a binelui: „să repara răul comis din diferite cauze”.

În această ipostază apar două situații distincte, cu responsabilități distincte. Dacă se pune problema să repara răul făcut de tine, atunci mai întâi trebuie să ai conștiința răului făcut și, înaintea oricărei reparații, este necesară o asumare a acestuia, cu consecințele ce decurg din această asumare. Este, prin urmare, necesară o fază a penitenței. Abia atunci când în urma acesteia se instaurează reabilitarea morală, repararea răului comis are sens moral. Altfel,

repararea răului ca simplă restituire nu face decât să repună persoana celui ce a comis răul în poziția inițială a făptuitorului unui rău similar sau mai mare.

Dacă se pune problema să reparați răul comis de altcineva, atunci odată cu repararea aceluși rău, trebuie să fii preocupat de înlăturarea cauzelor care-au determinat comiterea lui. Această preocupare poate merge de la simpla iterare, pentru ceilalți, a semnificației răului comis, până la sprijinul acordat făptuitorului, dacă este cunoscut, în reabilitarea lui morală, cu condiția ca acela să accepte un asemenea sprijin.

Și în acest caz, activismul reparatorului este presupus. Mai mult, chiar, este vorba, aici, de un activism programatic, născut dintr-o înclinație specială a persoanei spre fapte bune în folosul semenilor, aceasta intrând, cu timpul, în rândul „făcătorilor de bine” cu titlu gratuit, deci al activiștilor sociali.

O temă majoră a abordărilor etice asupra binelui moral este aceea a gradualității lui.

În aprecierea faptelor bune sau rele ale elevilor trebuie să luăm în considerare că nu totdeauna când intenționează să facă binele, elevul și reușește. Uneori urmărind binele, elevul face răul, chiar conștient. Explicația, prezentă în lucrarea „etică și deontologie” este găsită „în natura duală a ființei umane: biologică și morală. Biologicul nu se opune, cu necesitate, moralului, dar adesea biologicul dictează faptele noastre împotriva binelui”. Se ia în considerare „slăbiciunea morală a ființei umane, care ispitește pe om spre satisfacerea plăcerilor refuzate moral, dar dorite biologic”. I. Grigoraș citează, în acest sens, din „Metamorfozele” lui Ovidiu, ca model al triumfului slăbiciunii de caracter asupra inteligenței și simțului moral sau *pe Sf. Ap. Pavel*, ca model al antinomiei dintre voință și faptă. (Grigoraș, 1999)

Interesant, pentru tema noastră, este opinia Mariettei C. Moraru cu privire la problema *devalorizării morale*, problemă adaptată după punctul de vedere al lui Max Scheler cu privire la resentiment. „Resentimentul, spune acesta, este o autointoxicație psihică, care are cauze și consecințe bine determinate. El este o atitudine psihică posibilă, care se naște datorită unei nerealizări sistematice a unor descărcări ale anumitor emoții și afecte, care în sine sunt normale și aparțin naturii umane și care au drept consecință o anumită atitudine de durată față de tipuri determinate de false valori și față de judecățile de valoare care le corespund” (cf. Moraru, 1976)

După Max Scheler, Marieta C. Moraru explică devalorizarea morală ca produs negativ al concurenței dintre „dorințele, trebuințele și sentimentele unui prezent valoric subiectiv imperfect dar comod prin echilibrul autoestimativ al forului său interior ce este, în general, structurat și pe legea minimumului efort și nevoia de a depăși prezentul dat a ceea ce este subiectul” (Moraru, 1976). Se invocă una dintre cele mai frecvente și aparent „nevinovate” cauze ale devalorizării morale ca menținere în mediocritate și suficiență: „tendința omului cu slabă educație morală de a abdica de la comandamentele morale înalte, ca efect al instinctului biologic de conservare”.

Tema resentimentului analizată de Max Scheler permite ridicarea unei probleme de mare importanță psihopedagogică: dramatica schimbare de roluri între bine și rău, ca urmare a acumulării de tensiuni și eșecuri, face ca binele să devină rău, iar răului, deși inițial recunoscut, să i se deturneze sensul, pentru a echilibra lipsa de satisfacție. De aici, posibila alunecare a unor elevi spre fapte devalorizate moral (copiatul, „șoptitul”, ascunderea notelor proaste față de părinți, chiar abandonul școlar sau asumarea unor false identități morale în grupurile marginale)

Rezultă, indubitabil, că *binele și răul sunt, în ultimă instanță, coexistente în elev, ca potențialitate*. Depinde de mediul educațional moral ca elevul să prefere *binele autentic*, să prefere *mai binele*, să prefere *cel mai mare bine posibil*, sau să cadă în „păcatul” *resentimentului*, metamorfozând răul în bine și actul imoral în faptă morală autentică.

**BIBLIOGRAFIE:**

1. Platon, Opere, vol. V, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
2. Aristotel, Etica nicomahică, Editura Antet, 2009
3. Cornel Lazăr: Etică și deontologie, Editura Psihomedica, 2011
4. Carrmen Cozma, Elemente de etică și deontologie, Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iasi, 1997.
5. Nikolai Losski, Condițiile binelui absolut, Editura Humanitas, 1997
6. Ioan Grigoraș, Probleme de etică, Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 1999.
7. Marietta C. Moraru, Valoare și etos, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
8. **Laurence Loeffel, La morale à l'école selon Ferdinand Buisson, Ed. Tallandier, Paris, 2013**
9. Vocabulaire technique et critique de la philosophie, revu par MM. les membres et correspondants de la Société française de philosophie et publié, avec leurs corrections et observations par André Lalande, membre de l'Institut, professeur à la Sorbonne, secrétaire général de la Société (2 volumes, 1927). Réédition : Presses universitaires de France, Paris, 2006.